

Atmiņas par Sibīrijas bērnību

Preiļu novada kultūras centra izstāžu zālē otrajā stāvā kopš 6. marta skatāma fotoizstāde «Sibīrijas reminiscences. Izsūtītā tikšanās ar bērniņu» («Novadnieks», 10. marta numurs). Tās autori ir Rudzātu pagastā dzimušie Jānis un Edmunds Būmaņi. Viņu ģimēni 1949. gada 25. marta notikumā skāra vistiešākajā veidā — dzīvi izsūtījumā līdz *brīvlaišanai* izbaudīja māte Nadežda, tēvs Pēteris, māsa Silvija, Helēna, Leokādija, arī Jānis un Edmunds. Piedāvājam jūsu uzmanībai Edmunda sagatavotās atmiņas, kas nodotas Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja rīcībā.

● 1956. gada vasara. Māsa Būmanes pie savas mājas nofotografējušās pašdarinātās kleitās. Uz sienas rotājas tautiska sega. No kreisās Helēna (tagad Strazdiņa), Silvija (Riekstiņa) un Leokādija (Šteinberga). Foto: J. Būmanis

Nozagtā Bībele

Tajā 25. marta dienā mums bija atvēlēta pusstunda laika. Māte ar tai raksturīgo enerģiju vāca iespējamo mantu daudzumu un pārtiku līdzņemšanai — drēbes, gultas veļu, zirņu maisu, miltu maisu, cirvi, zāģi, līdz čekists, rokas izplētis, pateica: «Nu hvatit, ostavte nam tože. Teperj možeš poplakatj.» (Nu pietiks, atstājiet mums arī. Tagad vari paraudāt.)

Māte groziņā bija ielikusi Bībeli, bet čekisti to izzagusi. Par to viņa sūkstījās Sibīrijā. Ar līdzpaņemto zāģi Jānis un arī māsa vēlāk strādāja meža darbos, zāģēja lielos Sibīrijas ciedrus. Tagad šis zāģis glabājas Okupācijas muzejā.

Vieta pie loga

No Rudzātiem mūs aizveda uz Livānu staciju, tur *ielādēja* vagonā. Mūsu ešelonam pievienoja vagonus no Talsu rajona. Zīnu, ka vagonā iekārtojāties otrajā stāvā, pa labi no durvīm. Mums bija pavecības, jo ieņēmām vietu pie loga. Tur bija siltāks un varēja pa aizrestoto lodziņu vērot apkārti.

Precīzi neatceros, bet šķiet, ka vagona vidū bija kaut kāda metāla krāsniņa no vecas benzīna mucas. Braucām ilgi, jādāmā, cauri Baltkrievijai. Braucot garām Drišai, māte pa lodziņu izmeta divas zīmes, ka esam arestēti un tiekam vesti nezināmā virzienā. Cilvēki vienu no zīmītēm bija nogādājuši radiem.

Kažokos tērptie kupči

Atdeva mūs uz Asinas staciju 100 km no Tomskas, bijušā *lēģera* teritorijā. Tur bija pietājuši vairāki ešelsoni. Vagonu priekšā katra ģimene sēdēja čupiņās ar visām paunām sniegā. Sēdējām ilgi, trīs dienas. Katras dienas vakarā pēkelējāmies atpakaļ vagonā. Arā tomēr bija vēl sniegš un aukstums.

Tā saukto vergu tirgu slikti atceros. Kažokos tērptie *kupči* naski skrēja garām tām ģimenēm, kur nebija pieaugušo viriešu. Pirmajās divās dienās ģimenes ar viriešiem savāca valsts uzņēmumu pārstāvjus. Tikai trešajā atbrauca kolhozu priekšsēdētāji, kuriem bija jāsavāc, kas bija palicis pāri — galvenokārt sievietes ar bērniem. Bija tādas ģimenes, kam līdzī nebija praktiski nekādu mantu. Piemēram, Ūķu ģimenē ragavās kā zvirbuli ligzdā sēdēja pieci bērni ar lielu sagšu apņemti. Divi no viņiem nomira jau četrdesmit devītā gada rudenī.

Mūs savāca kolhoza «Pervoje maja» (Pirmais maijs) priekšsēdētājs Sospiņs. Tiem, kas bija paredzēti izvietošanai tālākos rajonos, bija jāgaida, kad Čulimas upē izies ledus un tā būs kuģojama. Asinas nometnē esot nomiruši daudzi izsūtītie.

Darbs kolhozā

Mūs izvietoja paprāvā ciema vienā malā kolhozam piederošajās ēkās. Mājas lielajā istabā izvietoja piecas ģimenes, mēs mitinājāmies vienā stūrī. Citās istabās bija ma-

● 1955. gada 25. maijs. Atmiņu autors Edmunds Būmanis (otrajā rindā otrais no labās) Tomskas apgabala Piškino-Troickas rajona Piškinas vidusskolā, trešo klasi beidzot.

1956. gads. Silvija Būmane pašdarinātā baletdejojā tērpā Piškinas vidusskolas baleta studijā, ko vadīja Vera Vladimirovna Burger. Foto: J. Būmanis

zāks ģimeņu skaits. Pēc mātes sarakstes ar Jāni un Helēnu, kuri tika izvesti atsevišķi, ģimene ar viszēlīgo *čekas* atļauju 1949. gada 14. oktobrī tika apvienota.

Jānim un Helēnai atļāva strādāt *zagotškotā* (lopu valsts sagādē), kur piedāvāja istabiņu ar iemūrētu krāsni. Par šādu pretimnākšanu *čeka* mēģināja piespiest Jāni kļūt par ziņotāju. Tā kā viņš kategoriski atteicās no sadarbības, lopu sagādes punktā strādāt aizliedza un aizdzina uz kolhozu — ziemas apstākļos, pat pie minus 64 grādiem ar vērsiem vest no tālajām pļavām sienu. Čekists Tolstobrovs esot teicis: «Nu idi sdihaj v kolhoz!» (Nu tad ej uz kolhozu un sprāgsti nost!)

Kur latviešiem bija jāstrādā? Atceros, bija ķieģeļnīca, reizēm es gāju māsām līdzī uz mālu mīcīšanu. Micija ar zirgiem, pārējais bija tīrais roku darbs. Otra svarīga nozare bija tabakas audzēšana, novākšana, žāvēšana. Šeit sūtīja strādāt visus.

Vasarā — lauku darbi, graudkopība, linkopība. Arī siena sagatavošana Čulimas pļavās, tur strādāja visi. Bija cūku ferma un govju ferma. Helēna bija slaucēja. Māte vienu vasaru bija kolhoza

dravas biteniece. Sakarā ar to, ka pavasarī pēc garās ziemas māte neiedeva medu galvenajai grāmatvedei, viņu apsūdzēja zagšanā un padzina uz lauku brigādi. Vēl latviešus sūtīja dziļi taigā meža ciršanas un pludināšanas darbos.

Uz otmetku — divas reizes dienā

Nedaudz par režīmu. Visi izsūtītie atradās komendantūras specuzskaitē. Sākotnēji bija regulāri jāiet uz komendantūru uz *otmetku* — atzīmēšanos —, ka nav aizbēdzis prom. Bet dažiem, kas bija īpaši nogrēkojušies, kā mana māsa Leokādija, veselu gadu bija jāiet atzīmēties divas reizes dienā.

Par ko viņa izpelnījās šādu *čekas* uzmanību? Leokādija bija neliela auguma meitene, un neviens nevarēja iedomāties, ka viņai ir pase. Pie apcietināšanas sagādījās, ka neatņēma, un viņa uz to arī neuzprasījās. Kādreiz, plāpājot ar latviešu meitenēm pie kolhoza kantora, viņa pajokoja: «Eh, kas tur, es varu arī aizmukt prom uz Latviju, man tak ir pase». Dzirdīgas ausis to nodeva *čekai*.

Bērni, tikko sasniedza 16 gadu vecumu, arī tika pakļauti specuz-

skaitē. Specuzskaitē nozīmēja to, ka pases nebija nevienam, pat vietējiem. Bez kolhoza priekšsēdētāja atļaujas nedrīkstēja braukt nekur, pat uz sava rajona centru. Izbraukšana uz citu rajonu skaitījās bēgšana.

Pie mammas uz karceri

Otra izsūtīto sodīšanas forma bija karceris. Pirmā no visiem izsūtītajiem visā Piškino, kas nokļuva karcerī, bija mana māte. 1949. gada beigās viņa it kā aizvedusi visas linu plūcējas negaisa laikā no lauka uz mājām. Patiesībā vietējās krievietes pirmās aizgāja projām, bet latvietes tikai pēc tam. Tomēr brigadierim laikam nepatika mātes asā mēle. Par to viņu ielika karcerī uz nedēļu. Mums, bērniem, tas nebija slikti. Karcerī viņai deva ēst, un, tā kā bērņus laida pie mātes klāt, tajā laikā es un Silvija bijām paēduši.

Brālis Jānis par nepakļaušanos *čekai* ar karceri bija sodīts divas reizes.

Uzraudzības sistēmā sava loma bija kolhozu vadošajai administrācijai, arī brigadieriem. Jāsaka, ne visi viņi bija nelieši. Mūsu brigadieris, vārdā Ivans Trofimovičs, bija nolikts gluži vai par suni. Atceros, ka vasaras rītos jau ap pulksten 6.00 viņš skraidīja pa ciemu un klauvēja visiem kolhozniekiem pie loga — «Vstavaj na rabotu!» (Celies uz darbu!) Vēlāk gan pie latviešu logiem vairs neklauvēja, ar viņiem nebija problēmu. Latvieši darbu nekavēja un viņu padarītais nebija jāpārbauda. Būtībā latvieši Trofimoviču uztvēra kā visumā labu cilvēku, jo viņš reti kad izmantoja viņam dotās varas iespējas.

Galējā izsūtīto sodīšanas forma bija notiesāšana un nosūtīšana uz labošanas darbu nometni. *Čeka*, izrādās, gatavoja krimināllietu arī pret manu brāli Jāni. To mēs konstatējām, kad tikām pie mūsu ģimenes arhīva lietas. Par viņam darbību bijis viens ziņojums no latviešu vidus. Vajadzēja tikai otru liecību. Lai gan izsūtīto vidū bija vairāki cilvēki, kuri sadarbojās ar *čeku*, noformēt šo otro liecību līdz Staļina nāvei laikam nepaguva.

Turpinājums sekos
Sagatavoja L. Kirillova

Atmiņas par Sibīrijas bērnību

Turpinājums. Sākums «Novadnieka» 17. marta numurā.

Fašistu bērniem maize nepienācās

Jau no paša sākumā kolhozā strādāja māte un māsa Leokādija, kurai bija aizliegts mācīties un beigt vidusskolu. Kolhoza priekšsēdētājs Sosņins teica: «Jūs atveda šurp ne tādēļ, lai mācītos, bet tādēļ, lai strādātu un ar darbu izpirktu savu vainu.» Kāda vaina varēja būt šai jaunajai meitenei?

No 1950. gada ziemas sākuma kolhozā strādāja arī Jānis un Helēna. Sākotnēji vienam strādājošajam deva 400 gramus maizes dienā. Tā kā bērni nestrādāja, viņiem maize nepienācās. Mūs tajā gadā glāba no Latvijas atvestie zirņi un jau pašā izsūtīšanas sākumā nopirkta kaza. Iekoptu dārzu mums vēl nebija.

Brālis Jānis 1950. gadā ciema veikalā bija redzējis šādu ainu. Bērziņu ģimenes bērnus Ināru un Pauli, kuri bija izstāvējuši garu rindu pēc maizes, pārdevējs padzina, teikdams: «Detjam fašistov mi hļeb ne prodajem!» (Fašistu bērniem mēs maizi nepārdodam!) Ko nozīmē Sibīrijā stāvēt vienā veikala rindā kopā ar krieviem, to neviens Rietumos audzis cilvēks nevar stādīt priekšā.

Speķi tikai paskrubinājām

Tajā pirmajā izsūtījuma gadā mūsu kolhozā nomira 12 bērni ar tā saucamo asins sērgu (dizentēriju). Nākamajā — 1950. gadā — māte, pateicoties savām krievu valodas zināšanām un prasmei veidot kontaktus ar cilvēkiem, dabūja valsts aizņēmumu. Šo aizņēmumu atļāva ņemt tikai tad, kad Jānis un Helēna piespiedu kārtā iestājās kolhozā. Par šo aizņēmumu nopirkām atsevišķu mājiņu un govī. Liela daļa latviešu un arī moldāvi iekārtoja mājokļus, Beļajas upes stāvkrasta mālainajā grunti izrokot bunkurus. Tur viņi nodzīvoja līdz brīvlaišanai 1956. un 1957. gadā. Neskatoties uz sauso klimatu, ziemās, rudenos un pavasaros telpās bija mitrs, sienas un griesti nopelējuši.

Tā kā bijām atsevišķa kolhoznieku sēta, mēs tikām aplikti ar pārmērīgām naturālajām nodēvām. Tēvs, tolaik būdams Baltkrievijā, sūtīja mums pārtikas paciņas. To pamatsaturs bija speķis, kausēts sviests, ko atdevām valsts sagādei. Šis nodevas atcēla tikai Maļenkova valdība pēc Staļina nāves. Pirms promnešanas māte mums, bērniem, atļāva ar nazi mazliet paskrubināt speķi un uzsmērēt to uz vārtiem kartupeļiem. Nebija nekā garšīgāka pasaulē!

Vissmagākais priekšsēdētājs bija līdz 1950. gada vasarai. Lai izdzīvotu, tirgū tika pārdots viss iespējams. Tā aizceļoja prom visi mūsu spilveni, daļa virsdrēbju, segu, palagu. Citiem vispār nebija, ko nest uz tirgu. Pavasarī mēs, bērni, ēdām meža liliņu sīpolus (saranas). Ārkārtīgi garšīga bija priežu sula, tā ir zemzīdas plānā un sulīgā kambija kārtā. Bet jūnijā jau atveda taigas ķiplokus. Tā bija spēcinoša lieta, zinājam — nu izdzivosim. Vasarā — sēnes, ogas. Sēņu tur bija daudz, arī ogas krietni rupjākas un sulīgākas nekā Latvijā.

Sibīrijas virtuve

Tā ir īpaša tēma. Mums garšoja uz plīts cepti kartupeļi, bet visgardākie likās vārtīti kartupeļi ar stampā saberztām izkaltētām linsēklām. No linsēklām, ko māsas mājās atnesa kabatās vai sabērtas zeķēs gar apaviem, tika iegūts ļoti vērtīgais olbaltums. Padomju vara citādi godīgos latviešu pamazām iemācīja zagāt. Mūsu netālo kaimiņi, kādu moldāvi, kurai bija astoņi bērni, notiesāja uz astoņiem gadiem labošanas darbu noņemot par to, ka viņa nozaga no kolhoza labības stīrpām astoņus kilogramus kviešu. (Bērnus, šķiet, pēc tam ievietoja bērnu namā.) Tas nebija svarīgi, ka ražas novākšanas laikā stīrpās *sadega* simtiem, tūkstošiem tonnu labības. Arī palikušās vārpas no kolhoza laukiem pēc labības novākšanas lasīt nedrīkstēja.

Kad Leokādija vai Jānis brauca uz taigu meža darbos, līdz gatavoja pārtiku. Sataisīja biezu kartupeļu tumi apmēram 10 x 10 cm lielos klucīšos un iznesa priekšnamā sasaldēt. Tur bija stabila temperatūra ap mīnus 35 līdz 40 grādi. Otrā rītā salādēja maisos. Līdz deva vēl kādu azaidu, parasti speķa gabalu. Taigā pirms lietošanas kartupeļu klucīti uzsildīja uz pannas un ēda.

Rudenī skābēja kāpostus. Kad ierūga, mucu izvēla priekšnamā, kur kāposti sasala. Tad atkal vēla istabā, un tā mucu viņa visu ziemu. Tik garšīgus kāpostus Latvijā man reti kuru ziemu ir izdevies pagatavot.

Turpmākajos gados, kad jau bija iekopti savi dārzi, latvieši izaudzēja visu, ko vien spēja. Vasaras tur bija pateicīgas un zeme ārkārtīgi auglīga. No viena atmatā iestādīta kartupeļa rudenī novāca līdz spainim bumbuļu. Mūsu māte bija laba dārzniece. Viņa ātrāk par citiem izaudzēja tomātus un gurķus. Vietējie krievi neko vairāk par kartupeļiem, sīpoliem, lielajiem gurķiem un kāpostiem izaudzēt neprata, un arī noslinkoja. Malku viņi zāģēja ziemā, kad bija jākurina krāsns. Lopu kūtis vispār nepazīna, govīs ziemoja laukā Sibīrijas salā, tāpēc laktācijas periods bija tikai pieci mēneši. Vietējie brīnījās, kāpēc latvieši lopiem taisa kūtis, bet govīs dod pienu vai visu gadu. Mēsļus pavasarī no pagalma veda uz mežu turpat aiz ciemata. Latvieši tos veda atpakaļ uz saviem dārziem, lai gan patiesībā zemi tur nemaz nevajadzēja īpaši mēsļot.

Vēl latvieši, kad pavasarī iestādīja kartupeļus, vasarās tos vairākas reizes ar spīlarkliem arī izvagoja, ko krievi nekad nedarīja. Viņiem jau arī attiecīgu darba rīku nebija. Tāpat puķes, ko iesēja pie vietējās izpildkomitejas, vasarās neravēja, lai karstumā neizkalstu. Tāpēc dobes pārņēma balandas cilvēka augumā. Pamazām latvieši vietējiem daudz ko labu un vērtīgu iemācīja.

Čangaļu un čiuļu sadzīve

Pirmais izsūtījuma gads bija nopiedošs, pamatdominante — bezcerība, pastāvīgais izsalkums un skumjas pēc dzimtenes. Latviešus ļoti nospieda milzīgā ne taisnība, pāridarījums un beztiesiskums. Bet pamazām jaunieši

● 1956. gads. Piškino-Troickas rajona Kuļdorskas 5. brigādes kolhoznieki.

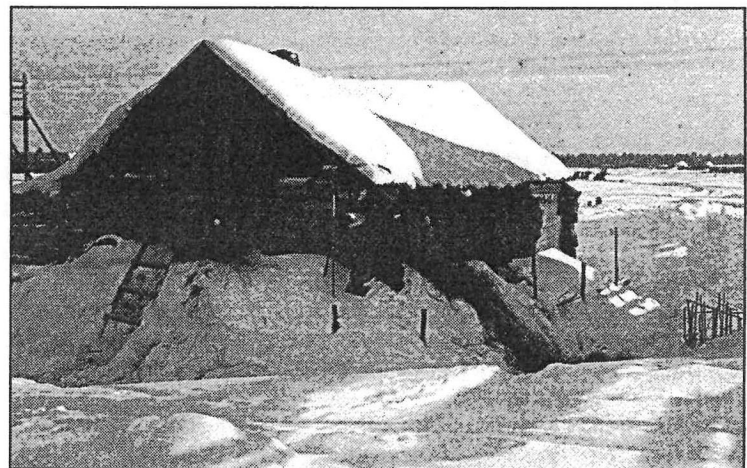
● Ne visi varēja tik lepnī vizināties. Zirga pajūgā Beļajas upes krastā ceļā uz Kujanovu kāda vietēja komjaunatnes darbiniece un skolotāja.

sāka pulcēties bariņos, no dažādām Latvijas vietām izsūtītie iepazinās, satuvinājās. Atceros, ka mūsu mazajā mājīgā ciemata malā šad tad notika saieti ar latvisku dziedāšanu. Bieži pēc šādiem saietiem sekoja *čekas* kratišanas. Māsai Helēnai atņēma 12 dziesmu klades.

Sākumā latviešu savstarpējās attiecības bija īpašas. Pirmajos izsūtījuma gados Kurzemes un Latgales latvieši, īpaši bērni, apsaukājas — *čangals* un *čuiļs*. Īpaši no mazizglītoto kurzemnieku puses, kuri sevi uzskatīja par īsteniem latviešiem, bet latgaliešus par nepilnvērtīgiem, šāds apzīmējums nesa aizskarošu un nievājošu nozīmi. No izglītoto ģimeņu puses šāda attieksme bija reta parādība, uz izsūtījuma beigām vispār izzuda. Smieklīgākais bija tas, ka, piemēram, Talsu jūrmalas ļaudis runāja tādā izloksnē, ka centrālajā rajonā latvieši nemaz nesaprata.

Šajā ziņā izsūtījuma gadi veicināja vēsturiski radušās dažādo reģionu latviešu atšķirības likvidēšanu. Visumā Sibīrijā veidojās vienotas tautas izpratne un jūta.

Sākumā augstprātīga attieksme bija manāma arī no bijušo liel-saimnieku puses. Māte Sibīrijā uzreiz nopirka kazu. Bijušie saimnieki to uztvēra ar ironiju, sak, nabago ļaužu govīs, Staļina govīs. Bet pēc pusgada daudzi jau teica:

● 1955. gads. Tā izskatījās Būmaņu ģimenes māja Piškinā. Foto: J. Būmanis

«Jums ir labi, jums ir kaziņa.»

Prātā palikuši 1950. gada Ziemassvētki. Lielā mājā, ko sauca par bērnu dārzu un kur dzīvoja arī daudz latviešu, bija uzstādīta un izrotāta eglīte. Tas brīdis bija pasakains. Eglīte bija kā dāvana daudzajiem latviešu bērniem. Citiņģi gatavojāmies, skaitījām dzeljus, gājām rotaļās. Bija sarūpētas pat dāvana.

Dzimšanas dienā — baltmaizes kukulis

Mūsu ģimenē neatzīmēja ne dzimšanas, ne vārda dienas — pārāk daudzi mēs bijām, bet naba-

dzība neizsakāma. Lieldienas un Ziemassvētkus gan vienmēr svinējām. Uz Lieldienām māte pēc pareizticīgo tradīcijas cepa kuliču, krāsojām arī olas. Ligo svētkus vienmēr atzīmējām atklāti pie dabas.

1954. gadā, kad māsai Silvijai palika 15 gadi, viņa palūdza mammai uzdāvināt trīs rubļus, lai ciema veikalā nopirktu baltmaizes kukuli. Mājās pārņākot, viņa to kristīgi pa šķēlei sadalīja katram no mums. Man tā bija pirmā reize, kad Sibīrijā ēdu pirktu baltmaizi.

Sagatavoja L. Kirillova
Turpinājums sekos